

Tattaren i Sveriges populärkultur

Text: Simon Wallengren

1880 gav den franske författaren och samhällskritikern Emile Zola ut en debattskrift där han gav sin syn på författarskap och litteraturens uppgift, Det naturalistiska programmet. Zola grundade sin uppfattning på samtida vetenskap och en författare borde således arbeta som en vetenskapsman ("naturalist"). Litteraturens uppgift var att förklara människans beteende utifrån hennes ärvda egenskaper och hennes uppväxt, enligt Darwins utvecklingslära om arv och miljö. Zola införde också en tredje faktor, moment, det vill säga ett tillfälle ges för avgörande händelser.

Mellan 1924 och 1968 producerades inte mindre än tjugo "tattarfiler" i naturalismens anda, det var i och med dessa filmer och böcker som schablonbilden av "tattaren" skulle växa fram i majoritetssamhällets ögon. Den gemene mannen blev allt mer övertygad om att dessa utgjorde samhällets bottenklick.

Man kunde i dessa filmer se svarta, smutsiga hetlevrade människor "hetare blod än Indiens sol som sken över deras förfäder" klädda i brokiga kläder och stora smycken. Männerna stal, lurades och var alltid lika snabba med att dra kniven. Kvinnorna var lömska, cyniska och lättfotade.

Fredrik Ströms roman folket i Simlångsdalen – Stig Folkessons historia och Marit Vankelmods öde har spelats in på film två gånger och visas då och då fortfarande på TV.

Huvudpersonen är Jan som är "halvtattare". Han känner både utanförskap i resandekretsar och tillsammans med bönder. "Tattarna" kallar honom bondtjuv och bönderna kallar honom "tattare".

Bokens och filmens handling fortsätter tills man får bevittna ett midsommarfirande. Glada blonda ungdomar dansar eller står och pratar i en fridfull miljö medan svensk musik spelas. Stämningen bryts dock snabbt när "tattarynglet" Jan kommer in på dansgolvet och går fram till Ingrid som är där tillsammans med sin pojkvän Sven.

Jan försöker mer eller mindre tvångsmässigt dra upp Ingrid på dansgolvet. Sven försvarar då sin fästmo och kommer i slagsmål

med Jan. När Jan känner sig allt för trängd drar han fram en kniv och slår in den i Svens rygg. När han inser vad han har gjort, säger han lite urskuldande som om han inte rår för det "fan också, det var ju inte meningen".

Detta är vad Zola skulle kalla "moment" att man har visat personen i frågas innersta natur. Oundvikligen skulle Jan stött kniven i Sven, han är tattare i blodet och detta är tattarens natur.

Den mest rasistiska film Sverige någonsin frambringt är förmodligen i mörkaste småland 1943. I denna film framkommer tanken att liksom älgjakten borde man ha en reglerad "tattarjakt".

Det kanske sorgligaste exemplet i svensk berättarkultur är då Astrid Lindgren som berättarröst i Emil i Lönneberga berättar om "tattarna från Vimmerby". Inte heller i denna omtyckta författares ögon beskrivs "tattarna" i goda ordalag, stämningen är nästan kuslig...

Även många antisemitiska filmer visades fram tills 1900-talets mitt, där Judar karaktäristiskt påminner om "tattarna". Numera visas självklart inga av dessa filmer, TV-bolagen skulle tveklöst fällas i Granskningsnämnden för hets mot folkgrupp om man visade antisemitiskt material. Trots detta visas dessa "Tattarfiler" titt som tätt och årligen hör barn på berättarrösten (Astrid Lindgren) i Emil i Lönneberga då hon berättar om "Tattarna från Vimmerby". Jag kan inte tro annat än att barn, som identifierar sig med Emil, också känner av oron författaren förmedlar.

Hur tror ni romska och resandebarn känner sig när de tillsammans med sina svenska vänner sitter och ser på dessa "anti-tattarfiler" där tattarna alltid uppvisas som samhällets värsta slödder? Vad tror ni händer när dessa filmer visas i andra världsdelar? Dessa svenska filmer, exempelvis Emil i Lönneberga, visas inte bara i Sverige, utan i så gott som alla länder där det finns romer och "anti-romsk" befolkning. Böckerna är översatta till inte mindre än 88 språk. Tänk exempelvis att filmen visas i Rumänien, Polen eller f.d. Jugoslavien där romer har det särskilt svårt.

Personer får nu höra av en berättarröst om "svenska tattare" översatt "svenska zigenare". Överallt i världen betar sig zigenarna likadant säger man. Den svenska antiziganismen sprids med dessa filmer till andra världsdelar och förstärker bilden av dessa "slödder". Har inte svenskarna en plikt att inte sprida negativ information som skadar det romska folket? Är det legitimerat att visa upp denna film bara för att den är skriven av en omtyckt författare, Sveriges alldeles egen Astrid Lindgren? Nej filmen förstärker den negativa bilden av oss, anser jag. Romer och resande har det tillräckligt svårt i världen!

Det är känt att många resande just härstammar från just denna plats: Vimmerby. Min morfar föddes här och många resande finns fortfarande kvar i Vimmerby. Jag känner mig alltså direkt kränkt och förolämpad, då Astrid Lindgren tydligt pekar på min släkt i denna film.

Vissa skulle kunna hävda att dessa filmer är gamla och att de därför bara visar upp majoritetssamhällets syn vid den tid filmen spelades in och att filmerna på så sätt fungerar som en tillbakablick i det gamla Sverige. Jag vill påstå att dessa filmer inte alls är "gamla". Eftersom de fortfarande visas måste det vara människor som tittar på dem med intresse. Astrid Lindgrens filmer och böcker riktar sig till barn och jag anser att det inte är rätt att sprida negativ, rasistisk propaganda till barn. Jag vill ha bort antiziganismen från samhället. Jag vill inte att mina barn ska behöva förklara sig för andra då de ser på barnprogram. Kanske borde dessa filmer i mörkaste småland, folket i Simlångsdalen – Stig Folkessons historia och Marit Vankelmods öde och Emil i Lönneberga granskas av granskningsnämnden för hets mot folkgrupp?

Källor

*I mörkaste småland
folket i Simlångsdalen – Stig Folkessons historia
och Marit Vankelmods öde*

Emil i Lönneberga

Från tattare till traveller

http://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%89mile_Zola

http://sv.wikipedia.org/wiki/Astrid_Lindgren